

Security: The New International Context. – Washington, DC: Brookings Institution Press, 2001. – 279 p.; Limiting Institutions? : The Challenge of Eurasian Security Governance. – London: Palgrave Macmillan, 2003. – 285 p.

² Див.: Федуняк С.Г. Європейські виміри безпеки на пострадянському просторі. Формування інтегрованої системи Заходу і Нових незалежних держав / С.Г.Федуняк. – Чернівці : Рута, 2005. – 336 с.

³ Див.: Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation, pp. 9-10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>.

⁴ Див.: Проект Договора о европейской безопасности. 29 ноября 2009 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/news/6152>.

⁵ Деякі автори не відділяють нові незалежні держави від Росії, розглядаючи їх як тимчасове явище. Див.: Daniel Hamilton and Gerhard Mangott (eds). *The New Eastern Europe. Ukraine, Belarus & Moldova*. Washington DC: Center for Transatlantic Studies, 2007, p. 261.

⁶ Див. наприклад аргументацію німецького експерта А.Пара в: Александр Пар. “Геополитический инфантилизм: Европейская неуверенность в отношении России усиливается”, *Internationale Politik*, июль-август 2006, сс. 11-17; Александр Пар, “Холодная война – это история”, *Internationale Politik*, март-апрель, 2007, сс. 9-12; Александр Пар, “Геополитический инфантилизм: Европейская неуверенность в отношении России усиливается”, *Internationale Politik*, июль-август 2006, сс. 11-17.

⁷ Див. наприклад: NATO Parliamentary Assembly. Sub-Committee on Transatlantic Relations. 154 PCTR 03 E – Transatlantic Security Perceptions and Europe’s Contribution to the Alliance. Report. November 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=355>.

⁸ Див. наприклад: Никонов В. Назад, к концерту // Россия в глобальной политике. – № 1. – Ноябрь – Декабрь. – 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalaffairs.ru/numbers/1/1941.html>.

УДК: 329.14

© *Володимир Фісанов*
(м. Чернівці)

СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ І ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ: У ПОШУКАХ НОВИХ ОРІЄНТИРІВ

У статті розкрито деякі важливі аспекти діяльності соціал-демократичних партій провідних європейських країн у контексті глобальних викликів початку ХХІ ст. Аналізуючи новітні концепції «раціонального соціалізму», «екосоціалізму» і «ліберального соціалізму», а також окремі практичні кроки соціал-демократії, автор робить висновок, що усе більш відчутною стає тенденція зближення соціал-демократії з лібералізмом, що традиційно продукує й захищає певну множинність соціальних і політичних ідентичностей у сучасному світі.

Ключові слова: соціал-демократія, ліберальний соціалізм, марксизм, «нові ліві», лібералізм, глобальні виклики початку ХХІ ст.

Владимир Фисанов. Социал-демократия и вызовы современности: в поисках новых ориентиров. В статье раскрыты некоторые важные аспекты деятельности социал-демократических партий ведущих европейских стран в контексте глобальных вызовов начала ХХІ века. Анализируя новейшие концепции «рационального социализма», «эко-социализма» и «либерального социализма», а также отдельные практические шаги социал-демократии, автор делает вывод, что все более ощутимой становится тенденция сближения социал-демократии с либерализмом, который традиционно воспроизводит и защищает множественность социальных и политических идентичностей в современном мире.

Ключевые слова: социал-демократия, либеральный социализм, марксизм, «новые левые», либерализм, глобальные вызовы начала ХХІ века.

Volodymyr Fisanov. Social-Democracy and Contemporary Challenges: Searching New References.

The article deals with some important aspects of the social democratic parties of the leading European countries in the context of the global challenges of the early twenty-first century. Analyzing the new concepts of «rational socialism», «ecosocialism» and «liberal socialism», as well as some practical steps towards social democracy. The author concludes the increasing tendency of convergence of social democracy with liberalism, which traditionally produces and protects the plurality of social and political identities in the modern world.

Key words: social democracy, liberal socialism, Marxism, «New Lefs», liberalism, global challenges of the early twenty-first century.

В сучасних умовах усе більшого впливу на міжнародну систему набувають недержавні актори, котрі спроможні скорегувати тренди її глобального розвитку. Серед них далеко не останню роль відіграє і Соціалістичний Інтернаціонал, котрий у сучасному такому непростому й неоднозначному міжнародному контексті сприяє подальшому утвердженню соціальних цінностей, які були завжди пов’язані із соціал-демократичною ідеєю і особливо

актуальні сьогодні для більшості держав Центральної та Східної Європи і зокрема для України.

Проблематика про яку ідеться привертала останніми роками увагу вітчизняних науковців-політологів. Насамперед українські дослідники у своїх роботах звертають увагу на ідейну еволюцію сучасної соціал-демократії та зміни у політико-практичних засадах її діяльності, пов'язані з необхідністю шукати відповіді на соціальні виклики глобалізації. Саме у такому ключі розглядають цю тематику О.С. Швець¹ і В.М. Федорченко². При цьому В. Федорченко досліджував і важливі аспекти розвитку української соціал-демократії у міжнародному контексті³.

Цілком можна погодитися з думкою першого автора, що соціал-демократична модель сучасного західноєвропейського суспільства – це своєрідний цивілізаційний еталон, який акумулює соціал-реформістські цінності демократичних інновацій, оновленого соціального порядку, що культивує і репрезентує певний структурний та інституціональний суспільний устрій. Окремі аспекти сучасної еволюції західноєвропейської соціал-демократії в умовах глобальних викликів досліджував одеський дослідник В. Голоперов⁴.

Разом з тим у сучасній політичній думці України (і в самій політичній науці), на наш погляд, поки що недостатньо уваги приділялося осмисленню теоретичного внеску і життєвого досвіду представників «лівого» антитоталітаризму таких як А. Грамші, В. Серж, А. Балабанова⁵. До прикладу не до кінця осмислена й адаптована громадською свідомістю думка про те, що поразку і дискредитацію соціалістичної ідеї в ХХ ст., особливо в СРСР, визначило те, що відстала країна «змушена» була створювати «новий мілітаризм»⁶.

Причому навіть за умов глибокої кризи марксистської «моделі» соціалізму (в теорії і на практиці) у деяких випадках правлячі комуністичні партії змогли пристосуватися до глобальних викликів. Один сучасний представник західних неурядових організацій дуже влучно назвав компартію Китаю єдиною марксистською партією дарвіністського типу, яка спромоглася пристосуватися до карколомних глобальних змін на межі століть. На рівні ж розвитку світових «лівих» рухів можливі певні варіанти зближення троцькізму та анархізму як це показав у своїй книзі «За лібертарний марксизм» французький анархіст Д. Герен.

Як вважають деякі дослідники, соціал-демократія нині запозичила окремі ідеологічні кліше у неолібералізма і повністю втратила своє значення реальної опозиції капіталізму. Думається що подібні твердження не вповні відповідають істині. Адже, починаючи з Маастріхтських угод 1992 р. про утворення ЄС, європейські лівоцентристи об'єдналися навколо заклику до «соціальної Євро-

пи», висувуючи на перший план тезу про вирівнювання європейських умов.

У статті автор ставить за мету проаналізувати деякі теоретичні підходи і окремі практичні кроки насамперед європейської соціал-демократії в умовах глобалізаційних викликів початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу.

В умовах глобалізації, коли відбувається конвенція певних теоретичних засад і реальної політики у бік неоліберальних цінностей, багато хто з дослідників захищає тезу про лібералізацію соціал-демократії. І такий поворот у долях соціал-демократії виглядає цілком виправданим. Адже як зазначає у своїй статті щодо сучасного розповсюдження цінностей лібералізму Джон Кекес, після занепаду марксизму «лібералізм став панівною ідеологією нашого часу, ознакою чого є те, що навіть його супротивники тепер, захищаючи свої режими, використовують оцінювальні терміни, впроваджені в політичний дискурс саме лібералами»⁷. Нагадаємо, що лібертарна ідеологія базується на ідеях свободи і автономії особистості, права на її самовираження і «індивідуальне щастя». Суспільний ідеал лібертаризму – суспільство, побудоване на принципах соціального діалогу та узгодження інтересів, добровільного і вільної участі людини у виробництві та споживанні. Найкращим життєвим середовищем для розвитку особистості вважаються асоціації і дрібні колективи, що функціонують на основі самоврядування.

Яскравим проявом тяжіння соціал-демократів до неоліберального політичного дискурсу був і певною мірою залишається німецький варіант «третього шляху» поміж соціал-демократизмом та неолібералізмом – так звана політика «нової середини». «Нова середина» – це нова соціальна група (або ж як сьогодні прийнято казати «середній клас») близька по-своєму достатку до традиційних середніх прошарків, але з переважаючою орієнтацією на індивідуалізм та постматеріальні цінності. У соціал-демократичному середовищі набули поширення такі гасла, як поліпшення «якості життя», самоврядування, соціальне експериментування, охорона навколишнього середовища, нова організація часу і простору. Чому відбувся поворот до «ліберального соціалізму», скажімо, у Франції? Сконструйована ще за часів Ф. Міттерана суспільно-політична «модель» – це спроба надати нове трактування так званому проміжному «третьому шляху», що пролягає між теорією і практикою «економічного лібералізму», який він ототожнював з «суспільством джунглів». Свого часу розвиток «суспільства змішаної економіки» фактично стало для президента Франції «політичним проектом». Коментуючи цей проект, деякі французькі журналісти звели ідеї, викладені Міттераном, в ранг нової філософії – «ліберального соціалізму». До того ж після 1968 р. французькі соціалісти стали більш

«відкритими» до вимог нових соціальних рухів, яким були близькими ліберальні ідеї⁸.

З іншого боку, в останню добу соціал-демократію відрізняє гнучкість у політиці союзів і коаліцій. Мабуть, тільки фашисти є абсолютно неприпустимим партнером. Однак далеко не усіх у соціал-демократичних партіях змогла задовольнити відома тактика Т. Блера–Г. Шрьодера, котрі робили ставку на «середній клас». Критики подібної політики підкреслювали, що вона спрямована на підтримку не трудящих, а середньої буржуазії. Цікаво у цьому контексті підкреслити, що один із сучасних авторів Гьоран Тербом, спираючись на соціологічні дослідження проведені насамперед в країнах Латинської Америки, на противагу ліберальним ЗМІ робить висновок, що «середній клас» чи його представники далеко не завжди виступають опорою й «авангардом» демократичного розвитку. Його представники активно виступали проти демократії свого часу в Аргентині, в Чилі (1973) і Венесуелі (2002). Отже, він, скоріше «ситуаційно», аніж за переконанням виступає з демократичних чи анти-демократичних позицій⁹.

У теоретичному плані доведено, що відчутна частина не тільки німецької, а й європейської соціал-демократії повернута до цінностей бернштейніанства, сучасний ренесанс бернштейніанських ідей підтвердив життєздатність підходів Е. Бернштейна, котрі базуються на таких чинниках як плюралізм і альтернативність суспільних форм розвитку¹⁰. Однак, критикуючи реальну практику «демократичного соціалізму» зокрема в ФРН, російські дослідники відзначають, що характерними рисами тактики соціал-демократів на межі століть став стихійний саморозвиток соціалізації й пристосування до існуючих порядків і орієнтація на досягнення скорішого політичного успіху. Такий підхід давав результат, коли йшлося про боротьбу за задоволення найближчих вимог на основі парламентаризму і легальності при втраченій соціалістичній перспективі. Це ставало самоціллю у періоди відносно «спокійного» економічного розвитку. Однак під час несприятливої економічної кон'юнктури і кризових політичних ситуацій соціал-демократи зазвичай втрачали можливість діяти в якості реальної політичної сили.

Якщо робити співставлення засад політичної діяльності, скажімо, французьких та італійських соціалістів, то можна зробити висновок, що реальні кроки і система цінностей французьких соціалістів вирізнялась значно більшим радикалізмом. Як зазначають аналітики, традиційна соціалістична думка глибоко проникла у менталітет французьких соціалістів, які донедавна оголошували боротьбу з безробіттям головним пріоритетом політики лівого уряду, вимагаючи розширення контролю держави над діяльністю приватного сектора і скорочення розриву в доходах між різними соціальними верст-

вами. Навпаки, на італійських соціалістів вельми вплинули ідеї «класичної буржуазної політекономії»: вони вважали боротьбу з інфляцією більш важливим завданням, ніж ліквідацію безробіття, виступали за заохочення приватної ініціативи, надаючи при цьому значно менше уваги проблемі соціальної справедливості. Одночасно активісти ФСП проявляли більшу, ніж італійські соціалісти, відкритість до «лібертарних» ідей, котрі розповсюджувалися під впливом нових соціальних рухів, особливо екологічного та феміністського. У сфері зовнішньої політики активісти ІСП займали набагато більш проатлантичні та європеїстські позиції¹¹.

Звернемося до іншого прикладу. Для британської політичної системи в цілому і лейбористської партії як її складової було і залишається характерним гіпертрофоване застосування доктрини «вільного ринку». Не випадково і те, що у квітні 1995 р. тоді новому лідеру партії Е. Блеру вдалося відмінити положення статуту партії, в якій йшлося про право на усупільнення засобів виробництва. Така зміна відіграла значну роль у збільшенні до неї інтересу зі сторони великих бізнесових кіл. Однак при цьому роль професійних співтовариств у лейбористів залишається традиційно великою. І це позитивно впливає на прийняття соціально орієнтованих управлінських рішень. Держава і профспілки в умовах глобалізаційних викликів усе більше ведуть соціальний діалог, керуючись принципами прагматизму і тактичних союзів. Зокрема персонал Інституту дослідження публічної політики займає ключові посади у британському Казначействі, активно реалізуючи свою місію з формування «капіталу для всіх» (deposits for all) і приймаючи участь в інших суспільних проектах¹². Зауважимо при цьому, що Великобританія є державою (серед європейських країн), яка послідовно проводить політику створення системи фондів активів і капіталів.

Подібну політику «лівих технократів» проводили і французькі соціалісти. Особливо в середині ФСП у добу президентства Міттерана виділялася група Мішеля Рокара. Його прихильники принесли ідею «солідарності» в жертву політиці «модернізації» промисловості. На базі «рокаризма» формується нова ідеологія, яку можна позначити як сенсімоністську (за визначенням радикального економіста А. Ліпетса). У нових умовах кредо сенсімонізму зводиться до посилення ролі держави у сфері міжнародної конкуренції і за рахунок ослаблення його функцій у царині соціальній. Ще раніше подібні погляди у соціально-економічній сфері розвивав і відстоював створений у 1973 р. Жаком Делором Клуб «Обмін і проекти». Ліві технократи бачили у державі передусім інструмент пристосування Франції до вимог часу. Пропозиції клубу «Echange et Projets» орієнтовані на модернізацію усієї системи соціальних відносин у французькому

суспільстві, ніж на зміну співвідношення сил. Делор якось висловився у бік Рокара: «У Рокара є ідеї, але він їх не розробляє». Цікаво, що Ф.Міттеран (чиє невігластво в економічних справах стало легендарною) усвідомив, що у Франції і за її межами саме Делор (а не Рокар) зможе заспокоїти усіх, хто «побоюється, що перемога соціалістів може привести до економічної катастрофи»¹³. Нагадаємо і про те, що саме Делор та його прихильники закликали зміцнювати французький профспілковий рух, інтегруючи його в існуючі структури влади.

Підкреслимо тут і те, що сучасна демократія багато у чому сприйняла контекст несприйняття «соціальних крайнощів» традиційного капіталізму, зокрема його критику з боку «нових лівих», розпочату ще у кінці 60-х років ХХ століття. Тут і необхідність формування культури оптимального споживання, і критичне ставлення до надмірних впливів різновидів репресивної ідеології і утвердження, використовуючи суспільні практики «зелених», прихильності до «екосоціалізму». Зрозуміло, що, виходячи з сучасного глобального контексту, не дозволяють собі критику буржуазного ладу у дусі лівого «пролетаризму» і далекі від розуміння соціалізму як «неринкового ладу»¹⁴.

Звісно, після політичних змін у Центральній і Східній Європі у 90-і роки минулого століття, подібна критика «дикого» капіталізму з лівих позицій стала вкрай актуальною і популярною саме у цьому регіоні. Деякі аналітики навіть знаходять чимало спільних рис у критичному протистоянні глобальному капіталізму в Латинській Америці і у Східній Європі. Ось що пише у своєму недавньому есе, присвяченому пам'яті Уго Чавеса, болгарська дослідниця Марія Іванчева: «Ми однаково перебуваємо під впливом «м'якої сили» нових транснаціональних організацій в громадському та приватному секторі. Красиво упаковані під назвами «вільний ринок», «ліберальна демократія», «демократизація», «громадянське суспільство», «права людини», «прозорість», «розвиток», ці та інші матриці нашого життя були створені у Вашингтоні. Це подається як перевага: солодка обіцянка життя у споживачькому раю західних суспільств – мрія за тридев'ять земель від нас. Різниця у тому, що траєкторії двох субконтинентів розходяться у протилежних напрямках. У той час як після другої світової війни Східна Європа жила в ілюзорному «реальному соціалізмі», люди в Латинській Америці жили в ілюзії «реальної демократії»¹⁵.

Зрозуміло, що у випадку якщо соціал-демократи і соціалісти у регіоні ЦСЄ не зроблять своєю повсякденною практикою захист життєвих інтересів не тільки робітників і усіх найманих працівників, а й більшості представників «середнього класу», який тільки-но тут формується – радикалізація суспільства неминуха. Ніша соціал-демократії, наприклад, в Україні насправді вільна. Вряд чи можна

погодитись з твердженнями, що політики типу В.Медведчука (як реального мільйонера) чи фактично розколота сьогодні СПУ змогли б зайняти цю нішу.

Нам сьогодні необхідне вкрай адекватне і критичне сприйняття того реального соціального світу у країнах посткомунізму, з яким ми (їх мешканці) змушені мати справу. І хоча відомий сучасний ліберальний аналітик Родні Баркер зауважив, що «вплив марксизму зазнав драматичного кінця не через раптовий розквіт критичної думки, а через падіння комуністичної влади у Польщі, Чехословаччині і, нарешті, у Радянському Союзі»¹⁶, дозволю не погодитись з цим автором: без відповідного розвитку критики і критичного ставлення у суспільстві до «реального соціалізму» його падіння було б не можливе.

Важливим у такому соціальному контексті є запитання: куди рухаються неоавторитарні режими на пострадянському просторі? Можливо, до певним чином скорегованої форми державного капіталізму як в СРСР (але без єдиної ідеології та із достатньо контрольованим олігархатом). До цього бажали б наблизитись (Україна), чи уже почасти, як їм видається, досягли мети (Росія) політичні режими В. Путіна і В. Януковича. Моделі впроваджені у Білорусії, Азербайджані, Казахстані засвідчують, що така тенденція стає домінуючою у державах-наступниках СРСР. Чи можна спокійно спостерігати «розвиток реформ» у такому напрямку без гострої соціальної критики? Відповідь очевидна. Однак вряд чи можна серйозно і публічно відстоювати позицію, як це роблять сучасні комуністи в Україні, критикуючи капіталістичне сьогоднішнє, що суспільству прийдеться «за сталінськими лекалами» будувати майбутнє країни, після того як «рухне олігархічний капіталізм»¹⁷. Вряд чи продуктивно критикувати навіть несправедливий лад, вістря якого спрямоване проти життєвих інтересів переважної більшості соціуму з позицій догматичного марксизму, корені котрого слід шукати ще в СРСР. Про догматизм «російського видання» марксизму свого часу добре написав ідеолог горбачовської перебудови Олександр Яковлев: «Фактично головна відмінність ленінізму від марксизму ... у російсько-догматичному спрямуванні першого у порівнянні з другим, хоча марксизму була далеко не чужою власна частка німецького ідеалістичного догматизму. Однак почасти збляклого поряд з побутовою, неусвідомлюваною авторитарністю російської свідомості. У свою чергу, більшовизм неймовірно укріпив авторитарно-догматичні начатки як у суспільній свідомості, так і в організації усього життя. У цьому сенсі розриву з минулим поки не відбулося»¹⁸.

Проблема соціал-демократичного відродження в Україні полягає, на наш погляд, у тому, що слід створити умови для критичного сприйняття не

тільки влади суспільством, але й самокритичного сприйняття «себе» самим суспільством. Потрібна, так би мовити, «критика зліва» усіх набутих соціальних форм, але не обтяжена догмами ідеологій. Мабуть, щоби сприйняти ідею оновленої соціальності (я не кажу соціалізму), слід відмовитися від застарілих ідейних шор «сталінського соціалізму», надмірного «впровадження» ідеологій будь-якого спрямування. Нам слід твердо зрозуміти: в Україні наявні усі необхідні матеріальні і людські ресурси щоб відтворювати більш оптимальні умови для життєдіяльності громадянина. Я використаю стосовно сучасного українського соціуму думку Г.Маркузе, що у нас безпосередні виробники спроможні не упустити власний шанс і створити «власною працею і відпочинком» оптимальне соціальне середовище достойного для людини життя¹⁹.

Однак поки що ми застрягли на політичній стації «неоавторитаризм». На жаль, не втратили актуальність для України слова сказані Маркузе ще 50 років тому стосовно країн, що вивільнялися тоді з-під колоніалізму. Розвиток, що нав'язується зверху, «змушує думати про початок періоду тотального адміністрування ще більш жорсткого і пов'язаного з насильством, ніж пережитий розвинутими суспільствами, за спиною яких були досягнення доби лібералізму». Політично відсталі країни, мабуть, сприймуть одну з різних форм неокolonіалізму, або ж «більш чи менш терористичну систему первинного накопичення»²⁰.

Підводячи підсумок викладеному вище, зазначимо, що ми з певною долею припущення у короткостроковій перспективі можемо спрогнозувати які проблеми виходитимуть на перший план у діяльності соціал-демократії та соціал-демократичних партій деяких провідних країн і в якому напрямі може еволюціонувати соціал-демократичний рух, опинившись перед глобальними викликами сучасності. Аналізуючи новітні концепції «раціонального соціалізму», «екосоціалізму» і «ліберального соціалізму», а також окремі практичні кроки соціал-демократії, можна зробити висновок, що усе більш відчутною стає тенденція (попри усі складнощі і неузгодженості) зближення соціал-демократії з лібералізмом, що традиційно продукує й захищає певну множинність соціальних ідентичностей у сучасному світі.

¹ Швець О.Є. Ідейні та політико-практичні засади діяльності соціал-демократії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.03 політична культура та ідеологія / О.Є. Швець. – Київ, 2003.

² Федорченко В.М. Ренесанс бернштейніанства в сучасній соціал-демократії (причини, сутність, еволюція): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.01 – теорія та історія політичної науки / В. М. Федорченко. – Київ, 2001.

³ Мадіссон В. В., Федорченко В. М. Українська соціал-демократія: національний феномен або складова міжнародного руху? // Вісник УАДУ. – 1998. – №2. – С.107-114.

⁴ Голоперов В.В. Ідейно-теоретична еволюція західноєвропейської соціал-демократії в контексті ліберальної трансформації західного суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.01. – теорія та історія політичної науки/ В. В. Голоперов. – Миколаїв, 2008.

⁵ Грамши А. Тюремные тетради / Антонио Грамши. – В 3-х Ч. – М. : Политиздат, 1991; Серж В. От революции к тоталитаризму: воспоминания революционера / Виктор Серж. – М. : НПЦ «Практисис», 2001. – 696 с.; Балабанова А. Моя жизнь – борьба. Мемуары русской социалистки / Анжелика Балабанова. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2007. – 335 с.

⁶ Там само. – С. 284.

⁷ Кекес Дж. Засадничі цінності лібералізму / Джон Кекес // Лібералізм: Антологія / Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. – К. : ВД «Простір», «Смолоскип». – 2009. – С. 112.

⁸ Западная социал-демократия в условиях кризиса [Электронный ресурс] / Отв. редактор А.Г.Мысливченко. – М. : Ин-т философии РАН, 1998. – Режим доступа: http://iph.ras.ru/uplfile/root/biblio/1998/Zapadnaya_soc_dem_1.pdf.

⁹ Therborn G. Class in the 21 st Century [Электронный ресурс] / Göran Therborn / New Left Review. – November- December 2012. – Режим доступа: <http://newleftreview.org/II/78/goran-therborn-class-in-the-21st-century>.

¹⁰ Федорченко В.М. – Вказ. праця.

¹¹ Западная социал-демократия в условиях кризиса. – вказ. праця.

¹² Степанова А. Социальное партнерство: истоки британского «трипартизма» [Электронный ресурс] / А. Степанова. – Режим доступа: <http://dspace.nbuv.gov.ua/dspace/handle/123456789/39953>.

¹³ Грант Ч. Делор. Добро пожаловать в дом, который построил Жак / Чарльз Грант. – М. : Московская школа политических исследований, 2002. – С.72.

¹⁴ Тарасов А.Н. Левые в России: от умеренных до экстремистов / А.Н. Тарасов, Г.Ю. Черкасов, Т.В. Шавшукова. – М. : Ин-т экспериментальной социологии, 1997. – С.72.

¹⁵ Иванчева М. Соціалізм у теперішньому часі, або чому я оплакую смерть Уго Чавеса [Електронний ресурс]/ Марія Иванчева. – Режим доступа: <http://commons.com.ua/?p=14272>.

¹⁶ Баркер Р. Майбутнє для лібералізму чи ліберальне майбутнє? / Родні Баркер // Лібералізм: Антологія / Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. – К. : ВД «Простір», «Смолоскип», 2009. – С. 140.

¹⁷ Толокин В. Сталин ушел в будущее... / Виктор Толокин // Рабочая газета. – 2013. – 5 марта. – С.1.

¹⁸ Яковлев А.Н. Предисловие. Обвал. Послесловие / Александр Яковлев. – М. : Изд-во «Новости», 1992. – С. 228-229.

УДК: 94(438) „1918/1939”: 325.54

© *Анатолій Шваб*
(м. Луцьк)

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ЕМІГРАЦІЙНОГО АПАРАТУ В 1918–1939 РР.

У статті висвітлено процес становлення та функціонування державного еміграційного апарату Другої Речі Посполитої. Проаналізовано еволюцію його організаційних структур. Окреслено компетенцію та повноваження відповідних державних органів у регулюванні міграційних процесів. Відстежено механізми та засоби регулювання характеру, напрямків та структури еміграції.

Ключові слова: Польський державний еміграційний апарат, Еміграційне управління, Еміграційний синдикат, механізми регулювання еміграційного руху з Польщі.

Анатолій Шваб. Организация и функционирование польского государственного эмиграционного аппарата в 1918-1939 гг. В статье освещен процесс становления и функционирования государственного эмиграционного аппарата Второй Речи Посполитой. Проанализирована эволюция его организационных структур. Определены компетенция и полномочия соответствующих государственных органов в регулировании миграционных процессов. Отслежено механизмы и средства регулирования характера, направлений и структуры эмиграции.

Ключевые слова: Польский государственный эмиграционный аппарат, Эмиграционные управления, Эмиграционный синдикат, механизмы регулирования эмиграционного движения из Польши.

Anatoliy Shvab. The Organization and - Functioning of the Polish National Emigration System in 1918-1939. The article is devoted to the process of formation and functioning of the national emigration system of the Second Polish-Lithuanian Commonwealth. The evolution of its organizational structures is analyzed. The competence and the authorization of relevant state bodies in the regulation of migration processes are outlined. The mechanisms and means of the nature regulation, directions and the structure of emigration are found out.

Key words: Polish emigration national system, Emigration department, Emigration syndicate, mechanisms of the emigration movement regulation from Poland.

Постановка наукової проблеми та її значення. Еміграція була важливою невід'ємною складо-

¹⁹Маркузе Г. Одномерный человек / Герберт Маркузе. – М. : «REFL-book», 1994. – С. 62.

²⁰Там само. – С. 61.

вою частиною соціально-економічного життя Другої Речі Посполитої. Усвідомлення її неминучості та потреби змусили молоду польську державу з перших днів свого існування формувати засади та механізми її регулювання. Дослідження процесу становлення еміграційного апарату, еволюції його функцій та вповноважень – важливий засіб виявлення природи та особливостей еміграційної політики Польщі в міжвоєнний період.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. У сучасній українській історичній науці питання становлення та функціонування еміграційного апарату Другої Речі Посполитої досліджували лише через призму впливу на характер еміграційних процесів із західноукраїнських земель. До найбільш повних розвідок на цю тему слід належить публікації С. Качараби.

Окремі сюжети про діяльність польського еміграційного апарату та її наслідки знаходимо в роботах, присвячених дотичній тематиці за авторством Ю. Сливки, С. Макарчука, Ю. Макара, В. Євтуха, В. Трошинського, А. Попика та ін.

Широке коло робіт, присвячених схожій тематиці, представляють польські дослідники. Серед них варто виділити наукові розвідки державних чиновників та теоретиків польської міжвоєнної еміграційної політики Ю. Влодека, С. Гломбінського, Г. Заленцького, А. Зарихти, З. Людкевича, М. Красноцького, Ю. Околовича, М. Панкевича, М. Шавлецького, С. Юркевича та ін. Важливими для розуміння особливостей впливу імміграційної політики на характер еміграційних процесів є роботи авторитетних польських дослідників Е. Колодзєя, Г. Яновської, А. Пачковського, А. Пільха, П. Красевського, Я. Красуцького та ін.

Мета цієї розвідки – дослідити вплив імміграційної політики європейських країн на характер, напрямки та динаміку польської континентальної еміграції в 1930 – х рр.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Першими польськими установами, які займалися справами опіки над реемігрантами, репатріантами і емігрантами, були створені Регенською радою Рееміграційний відділ при Міністерстві внутрішніх справ та